

Egészségfejlesztési tevékenységek – Tervezés, egészségtervezés

Tervezés, egészségtervezés:

Ebben a dokumentumban röviden bemutatjuk a tervezés területeit, amelyek a további anyagokban részletesebben is kibontásra kerülnek.

A tervezés szakasz az egészségfejlesztési tevékenységek folyamatának kiindulási pontja, amely több területre terjed ki:

- Helyzetértékelés;
- Jövőkép-tervezés;
- Prioritások és célrendszer meghatározása;
- Beavatkozások tervezése;
- Kapacitásépítés – támogatás és erőforrás tervezés;
- Kommunikáció tervezése
- Monitorozás és értékelés, valamint a fenntarthatóság tervezése,
- A megvalósítás tervezése.

A tervezési szakasz során célszerű, hogy az egészségfejlesztési szakemberek az összes érdekelt csoport - beleértve a célcsoport - bevonásával, ahol lehet, aktív részvételével járjanak el. Ez a folyamat lehet tájékoztatási vagy konzultatív jellegű, de egyre gyakrabban ezen túlmenően ún. részvételi vagy együtt tervezés („participatory vagy co-design”) módszerre alapozott is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a célcsoport, valamint az érdekelt felek aktív bevonása és részvétele már a tervezési folyamat során nagymértékben elősegíti, hogy a beavatkozások megfeleljenek a célcsoport igényeinek és szükségleteinek, biztosítva a beavatkozások hatékonyságának növelését. A helyzetértékelés, jövőkép-tervezés, valamint a prioritások és célok meghatározása szorosan összefüggő folyamatok.

A **helyzetértékelés** során az adott közösség, a lakosság egészségügyi szükségleteiről, problémáiról, igényeiről kaphatunk képet. Többféle módszerrel gyűjthetünk adatokat és elemezhetjük a kiindulási helyzet értékeléséhez szükséges információkat. A Népegészségügyi Elemzési Központ Információs Rendszer 2020 (NEKIR-NNK, 2019) területi szintű (országos, megyei és járási) egészségindikátorok elérését teszi lehetővé. Speciális kérdések esetén helyi kérdőíves vagy interjú (egyéni, csoportos), vagy akár internet segítségével végzett adatgyűjtés lebonyolítása válhat szükségessé a kiindulási állapot, a problémák és igények meghatározásához, és ezeken keresztül a prioritások meghatározásához is. Az egészségügyi információkon kívül más típusú információ is

Egészségfejlesztési tevékenységek – Tervezés, egészségtervezés

szükségessé válhat, mint pl.: az egészséget és életmódot meghatározó társadalmi, gazdasági, kulturális meghatározó tényezők; a közösségi konzultációs folyamatok eredményei; területi, illetve országos népegészségügyi prioritások, tervek ismerete is.

A jövőképtervezés a stratégiai tervezési folyamatok közé tartozik, pl.: az egészségtervezés része. A jövőkép által azt jeleníti meg egy közösség, hogy milyen állapotot szeretnének elérni egy adott időn belül az egészségi állapotuk, jóllétük és az azt meghatározó tényezők terén. Fontos, hogy a jövőkép kapcsolódjon a szélesebb országos (területi) stratégiai tervezési folyamatokhoz.

Prioritások és célrendszer meghatározása. A helyzetkép alapján, a jövőképből lebontva fogalmazhatók meg az adott közösség tekintetében a kiemelt fontosságú egészségproblémák és az elérni kívánt célok hierarchikus rendszere. Az egészség, a jóllét és a betegségek komplexitása miatt a prioritások meghatározásának folyamata nagyon bonyolult lehet. A prioritás és célmeghatározás stratégiai, valamint projekt szinten is értelmezhető tervezési lépés. A közösségi vagy járási egészségtervek elkészítésének fontos eleme.

Az átfogó célok a hosszú távú hatásokat fektetik le. Ez általában az egészség és a jóllét állapotának javítására vonatkozhatnak a morbiditás, a mortalitás vagy az életminőségen keresztül.

A specifikus célok meghatározása során részcélok kerülnek megfogalmazásra a működési feltételek és lehetőségek mentén. A specifikus célok jelölik ki, hogy mit kell tenni az átfogó cél(ok) elérése érdekében, és milyen kimeneteket, eredményeket kell a program befejeztével elérni. Másszóval, a részcélok azon tényezőkkel foglalkoznak, amelyek az okai lehetnek vagy hozzájárulhatnak az átfogó célban definiált egészségproblémákhoz. A program átfogó célkitűzéseit hatásvizsgálat alapján ajánlott és lehet értékelni.

Milyenek a jó célok a SMART ismérvek alapján?

- Specifikus – Jól meghatározottak
- Mérhető – Számszerűsíthetőek, mérhető a cél felé haladás vagy távolodás.
- Akcióorientált – Cselekvésbe fordítható, attraktív
- Reális és Releváns – Elérhetőek
- Tervezhető – Időben tervezhetőek, határidők rendelhetőek hozzá

Egészségfejlesztési tevékenységek – Tervezés, egészségtervezés

Az **egészségfejlesztési beavatkozások tervezése** az egészség- és/vagy programtervezés során megfogalmazott célkitűzések elérése érdekében tervezett intézkedéseket jelenti. A hatékony megközelítések többféle, egyszerre több szintet, szintért, szereplőt célzó komplex egészségfejlesztési szolgáltatáscsomagokat foglalnak magukba. Ezek szakmai összeállítására készült a Szolgáltatáskatalógus, ahol az egyes szolgáltatások célcsoport, szintér és egészségfejlesztési terület mentén alkotják a komplex szolgáltatáscsomagokat.

A monitorozás és értékelés folyamatát is szükséges tervezni a tervezési szakaszban!

A monitorozás irányulhat a projekt folyamataira és inputjaira, valamint eredményekre, hatásokra. Az egészségi állapotra és a meghatározó tényezőkre irányuló monitorozást egészségmonitorozásnak hívjuk. Az egészségfejlesztés folyamata során, annak ciklikus jellege miatt, a tervezés alatt megfogalmazott tartalmakat és lépéseket folyamatosan célszerű monitorozni és többször felülvizsgálni. A monitorozás és értékelés tervezésekor a program beavatkozásainak és céljainak megfelelően az indikátorok kiválasztásakor ügyelni kell arra, hogy logikailag koherens és követhető gondolati lánc jöjjön létre az inputoktól a hatásokig. A folyamatmonitorozás mellett az eredményeket és a hatások mérése történik oly módon, hogy látható legyen, hogyan vezet az adott beavatkozás az adott eredményhez.

Az értékelés tervezésekor át kell gondolni, hogy milyen célból és milyen módszertannal végezzük majd az értékelést. Az értékelés tervezésekor értékelési tervet készítünk, amely összeköti a célokat és az elérésükhöz tervezett beavatkozási stratégiát, meghatározza az értékelés típusát, értékelési kérdéseket fogalmaz meg és meghatározza az értékelés módszertanát, gyakoriságát és az értékelés adatgyűjtési eseményeit. Az indikátorok az adatgyűjtést irányítják, és segítik megválaszolni az értékelési kérdéseket, mutatják a haladás és a változás irányát és mértékét. Az értékelési tervben meghatározásra kerül az értékelők személye és feladata is. Az értékelők lehetnek belső, illetve külső munkatársak. Az értékelés tervezésekor az alábbi területek átgondolása segíthet az értékelés céljainak meghatározásában:

- ✓ A beavatkozás megfelelőségét szeretnénk-e értékelni?;
- ✓ A program elérte-e a kitűzött célokat (ha igen, miért?/ha nem, miért nem?);
- ✓ A beavatkozás hatékonyságát szeretnénk vizsgálni?
- ✓ A beavatkozás továbbfejlesztéséhez szükséges információ?

Egészségfejlesztési tevékenységek – Tervezés, egészségtervezés

- ✓ A partnerek és/vagy finanszírozó/támogató felé történő elszámolás a cél?
- ✓ Az egészségfejlesztés területén a meglévő evidenciákat szeretnénk gazdagítani?

(Részletes információt a témában a „Monitorozás-értékelés” fejezetben talál.)

A **kapacitástervezés és fenntarthatóság** a komplex egészségfejlesztési szolgáltatások megvalósításához szükséges források megszerzésével és a program implementálásához és fenntartásához szükséges kapacitások számbavételével és építésével foglalkozik. A kapacitásépítés kiemelt célja a komplex beavatkozások és az elért hatások fenntarthatóságának biztosítása a közösségekben. Ennek a tervezési lépésnek az a feladata, hogy optimális feltételeket teremtsen a megvalósításhoz. Ez magában foglalja:

- a pénzügyi szükségletek tervezését,
- a humán erőforrások, a készségek és a tudás rendelkezésre állásának meghatározását,
- annak az elemzését, hogy hogyan lehet ilyen erőforrásokat teremteni,
- a partnerségek, hálózatok feltérképezését és kialakítását,
- a szervezeti struktúrák tervezését kiépítését, ezek vezetési, működési folyamatainak meghatározását a jó minőségű integrált egészségfejlesztési programok kivitelezéséhez.

A hálózatépítésről, működtetésről és forrásteremtésről további részletes információ külön fejezetben található.

A **kommunikációs folyamatok** tervezésekor többféle kommunikációs folyamatot célszerű átgondolni: a megvalósítást érintő belső projekt kommunikációt, a projekt vagy program külső kommunikációját vagy marketingjét, valamint az egészségkommunikációt. A külső kommunikáció tervezéséhez szükséges a lehetséges érdekcsoportok, érdekek, érdekérvényesítő képességek, meggyőzési módszerek megismerése és illesztése. A kommunikációs folyamatok tervezése szorosan kapcsolódik a kapacitás és fenntarthatóság tervezéséhez is. A kommunikációs folyamatokról részletesen külön fejezet foglalkozik.

A **megvalósítás** tervezése során, azaz az egészségfejlesztési komplex szolgáltatáscsomagok kivitelezésének tervezésekor az egészség és/vagy programtervezés során megfogalmazott célkitűzések elérése a cél. E mentén a megvalósítás tervezésekor a konkrét szakmai

Egészségfejlesztési tevékenységek – Tervezés, egészségtervezés

tartalmak és elvárt eredmények, erőforrások, kapacitások, egyéb feltételek fényében tervezhető a teljes megvalósíthatóság/megvalósítás folyamata. A megvalósíthatósági tanulmányokban, kiegészítve cselekvési tervekkel konkrét intézkedési lépések, szereplők, feladatok, outputok és eredménytermékek, mérföldkövek, határidők viszonylatait, lehetséges kockázatokat és azok lehetséges megoldási folyamatait vázoljuk fel.

A tervezés során célszerű a célrendszert, az elvárt eredményeket, és azok kontrolljának ismérveit harmonizáltan kialakítani és megjeleníteni. Ezt gyakran logikai keretmátrixban ábrázolják. A logikai keretmátrix generikus táblázata segíthet a tervezés során átgondolni a cél – tevékenység – eredmény – hatás logikai összefüggéseit, valamint a mögöttük meghúzódó feltételezéseket és kockázatokat.

1. ábra: Logikai keretmátrix

	Objektíven értékelhető eredményességi mutatók, indikátorok	Ellenőrzés forrásai, és eszközei	Feltételezések, és kockázatok
1. Hosszútávú átfogó cél(ok) vagy hatás(ok)	15. Hatásindikátorok	16. Az indikátorok forrásai	
2. Közvetlen célok	13. Célinkikátorok	14. Az indikátorok forrásai	8. Feltételezések és kockázatok
3. Várt eredmények	11. Eredményindikátorok	12. Az indikátorok forrásai	7. Feltételezések és kockázatok
4. Tevékenységek	9. Eszközök	10. Információforrások	6. Feltételezések és kockázatok
			5. Előfeltételek

Forrás: Dr. Garaj Erika: Projektmenedzsment, 2012

Egészségfejlesztési tevékenységek – Tervezés, egészségtervezés

1. táblázat: Nemzetközi példa a tervezési logikai mátrixra a gyerekkori elhízás megelőzése terén Új-Zélandról.

Átfogó cél	A gyerekek és fiatalok egészségben éljenek és nőjenek fel					
Hosszú távú cél (goal)	Csökkenjen a gyerekkori elhízás Új-Zélandon a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésével					
Középtávú eredmények (outcome)	Több gyerek aktív fizikailag	Több gyerek egészségesen eszik	Gyerekek fizikai aktivitását és egészséges táplálkozását támogató környezet	Több gyereknek van jobb egészségi állapota		
Indikátorok (Számítási mód Adatforrás)	Fizikai aktivitással töltött idő Képernyő előtt töltött idő Alvás ideje	Anyatejes táplálás, Elfogyasztott gyorsételek, Cukros üdítők fogyasztása, Zöldség-gyümölcs fogyasztás	Az élelmiszerek Egészség Csillag minősítési jelzőrendszer alkalmazása élelmiszerboltok által, Aktív közlekedés megléte iskola és otthon között, Biciklihasználat Ívóvízhez való hozzáférés iskolákban	BMI, terhességi cukorbetegség, Az Egészséges Gyerekek nemzeti program céljai, Születési súly		
Rövid távú eredmények (outcome)	Ágazatközi koordinációs kapacitások kiépültek, hogy támogassák az egészséges választás lehetőségeit	Erős és fenntartható ágazat és közösségek közötti együttműködés	Közösségek ismerete növekszik az egészséges táplálkozásról és mozgásról	Ajánlások követése a különböző szektorokban	Az egészséges táplálkozást és mozgást társadalmi normának tekintő környezet/színterek megléte	Ipar elköteleződése a termék reformuláció mellett az alkoholmentes és egészséges termékek választékának növelésére
Kibocsátások (output)	Ajánlás és támogatás kidolgozása jövőbeli szülők, kismamák és anyukák részére	Egészséges iskolai környezet kialakítása	Gyerekkori egészséges táplálkozás, fizikai aktivitás és alvásra vonatkozó ajánlások kidolgozása	Programok megvalósítása egészséges táplálkozás és fizikai aktivitás témában		
Gyerekkori elhízás komplex megelőzés – többféle cselekvés együttesen járul hozzá a célok eléréséhez						
Bemenetek	Munkaerő	Finanszírozás	Együttműködések	Vezetés	Információ	

Forrás: Gyerekkori elhízás csökkentése – Tervezési logikai modell, Új-Zéland, 2017. május

<https://www.health.govt.nz/sites/default/files/images/our-work/diseases-conditions/obesity/obesity-interventionmodel.png>